

Flaskhalsar och undanflykter

– Hur det kom sig att Sydsvenska företagare och familjer betalar bristerna i det svenska elnätet

BAKGRUNDSBILD: KULLEZ / FLICKR CREATIVE COMMONS

Innehållsförteckning

Sammanfattning	3
Rapporten i punktform	4
1 Introduktion	6
2 Den perfekta härvan	7
3 Marknadssignaler och naturliga monopol.	13
4 Kortslutning i ekonomin – vem betalar?	15
5 Kortslutning i politiken – vem har ansvaret?	17
6 Vägen framåt	18

Sammanfattning

Den första november 2011 delades Sverige in i fyra elprisområden. Sedan indelningen trädde i kraft har tre grundläggande och hittills obesvarade frågor vuxit fram:

- Hur kom indelningen av elområden till och vad är det egentligen som har beslutats?
- Vilka marknadseffekter uppnår man med elprisområden i Sverige?
- Vilka effekter får de ökade elpriserna på Sydsveriges arbetsmarknad och näringsliv?

Indelningen av Sverige i fyra elprisområden är ett svenskt beslut fattat av Svenska Kraftnät med stöd av Sveriges regering. Svenska Kraftnät har förbundit sig gentemot EU-kommissionen att dela in Sverige i två eller flera elområden. Indelningen ska vara flexibel och kunna anpassas till förändrade förutsättningar. Det står Sverige fritt att anpassa elprisområdena för att motverka de negativa effekter som nu har uppstått.

De marknadssignaler som elområdena medför överförs direkt till elproducenter som inte kan agera på kort sikt samt till elkonsumenter som får högre elräkningar. Anmärkningsvärt är att alla negativa prissignaler förflyttas från Svenska Kraftnät som är ansvariga för elnätet. Indelningen av elområden innebär de facto en extra skatt på Sydsvenska elkonsumenter.

Elområdesindelningen påverkar arbetsmarknad och näringsliv. En ökning av elpriset med 1 öre per kWh innebär för många företag en kostnadsökning med minst 1–1,6 Mnr per år. Det motsvarar 5 heltidstjänster med 18 000 kr i månadslön, eller 5 uppsägningar, per år.

Utifrån innehållet i den här rapporten lägger Handelskammaren fram fem policyförslag:

- Revidera elområdesindelningen. Ta bort gränsdragningen i snitt 4 och slå samman elområde 3 och elområde 4.
- Hantera flaskhalsar och överföringsbegränsningar med en kombination av mothandel och utbyggnad av stamnätet. I takt med att flaskhalsarna byggs bort minskar behovet av mothandel.
- Mothandelskostnaderna genererar prissignaler som kan användas för att sammanställa en prioriteringsordning för utbyggnad av det svenska stamnätet. De dyraste flaskhalsarna måste byggas bort först.
- Mothandeln finansieras genom nättariffer.
- Den svenska regeringen bör tillsätta en utredning av priser och kostnader i den svenska energipolitiken. En sådan utredning måste omfatta alla skatter, kostnader och priser mellan energiproduktion och elförbrukning.

Först presenteras rapportens innehåll i punktform. Därefter ges en bakgrund och en kronologi över processen som lett fram till att Sverige delades in i fyra elområden (kapitel 2 och 3). Efter detta följer en analys av vilka marknadseffekter (kapitel 4), kostnader (kapitel 5) och politiska effekter (kapitel 6) indelningen leder till. Avslutningsvis utvecklas några policyförslag på förändringar som bidrar till ett stabilare elnät, ett bättre företagsklimat och en mer långsiktig energipolitik.

God läsning!

Rapporten i punktform

I det här avsnittet sammanfattas rapporten i punktform. Ambitionen är att ge läsaren möjlighet att få en överblick av innehållet innan hon eller han läser en specifik del av rapporten. Förhoppningsvis gör denna förkortning det även enklare att återvända till rapporten för att hitta påståenden eller resonemang i efterhand.

- **Indelningen av elområden är ett svenskt beslut** som fattas av Sveriges regering och den ansvariga myndigheten Svenska Kraftnät. Det är lika mycket en fråga om arbetsmarknad och näringsliv som om infrastruktur.
- En utredning från EU-kommissionen har slagit fast att **Svenska Kraftnät bryter mot EU:s konkurrensregler** genom att begränsa överföringskapaciteten till Danmark när det uppstår underskott på elektricitet i Sydsverige.
- Svenska Kraftnät föregick EU-kommissionens utredning och presenterade under utredningstiden ett förslag om att dela in Sverige i **två eller flera elområden för att avhjälpa brott mot konkurrensreglerna**. Den färdiga utredningen krävde att Sverige ska sluta bryta mot konkurrensreglerna och bekräftade att Svenska Kraftnäts förslag är ett möjligt sätt att lösa problemet. Svenska Kraftnät har förbundit sig gentemot EU-kommissionen att dela in Sverige i två eller flera elområden, som dessutom ska vara flexibla i förhållande till förändrade förutsättningar, under en period av 10 år. Varken mer eller mindre.
- Svenska Kraftnät, Svensk Energi, Energimarknadsinspektionen och Svenskt Näringsliv har gemensamt publicerat rapporten Prisområden på Elmarknaden (POMPE). I rapporten fastslår avsändarna att en prisområdesindelning i Sverige framförallt är intressant ur ett nordiskt eller europeiskt perspektiv. Rapporten **avråder även starkt ifrån en gränsdragning i Snitt 4**.
- I det förslag på åtaganden som Svenska Kraftnät presenterade för EU-kommissionen skulle Sverige delas in i två eller flera elområden och indelningen skulle vara **så pass flexibel att den kan anpassas till oförutsedda effekter och framtida förändringar**.
- Svenska Kraftnät förordade i en rapport till Sveriges regering att dela in Sverige i fyra elprisområden. Avrådandet mot en gränsdragning i snitt 4 från den tidigare POMPE-rapporten behandlas inte. I rapporten sägs heller ingenting om hur indelningen av områden kan komma att förändras i framtiden.
- Gränsdragningen i snitt 4 orsakar drastiskt ökade energikostnader i Sydsverige. En **ökning med 1 öre per kWh innebär ett påslag på mellan 1-1,6 Mnkr per år** för flera av de företag som Handelskammaren har intervjuat. För energiintensiva industrier blir effekterna ännu större.
- 1,6 Mnkr i ökade energikostnader motsvarar den totala kostnaden för **5 uteblivna heltidsanställningar med 18 000 kr i månadslön per företag och år, eller i värsta fall 5 uppsägningar**. Räknat i ungdomsjobb med minskade arbetsgivaravgifter stiger siffran ytterligare. Det är tydligt att **elområdesindelningen motverkar incitament att nyanställa**.

- Enligt Svenska Kraftnät ska SydVästlänken, ett utbyggnadsprojekt i det svenska stamnätet, lösa flaskhalsproblematiken i Sydsverige och utjämna elprisskillnaderna. Problemet är att arbetet med **SydVästlänken har försenats upprepade gånger. I skrivande stund beräknas den vara klar år 2018.**
- Svenska Kraftnät hade **tillgång till tydliga marknadssignaler för att hitta och prissätta flaskhalsar redan innan elområdesindelningen genomfördes.** Enligt beräkningar från analysföretaget Copenhagen Economics skulle Svenska Kraftnät ha behövt mothandla för ca **350-400 MnDKK för att kompensera för flaskhalsar** i det svenska elnätet om myndigheten inte hade begränsat överföringskapaciteten till Danmark. Skillnaden med elprisområdena är att det är sydsvenska elkonsumenter istället för Svenska Kraftnät som får betala notan för samma marknadssignaler.
- I praktiken fungerar de **höjda elpriserna som en extra skatt på företag och familjer i Sydsverige.** De kan inte välja att inte betala, och de kan inte byta elnät. De betalar helt enkelt för att **kompensera en vacklande energipolitik och ett misskött myndighetsuppdrag.**
- Elområdesindelningen innebär **ett demokratiproblem. Sydsvenska elkonsumenter betalar mest för bristerna i det svenska elnätet och energipolitiken men har samtidigt mycket lite att säga till om** eftersom effekterna isoleras till en liten del av Sveriges väljare. Om kostnaden för att bygga bort flaskhalsarna istället slogs ut på alla svenska elkonsumenter skulle beslutsfattare och myndigheter tydligare kunna hållas ansvariga för den politik som förs.
- Det var den svenska regeringen som fattade beslutet att stänga Barsebäck och därmed minska elproduktionen i Sydsverige utan att ersätta den. På samma vis är det nu Sveriges regering som ytterst ansvarar för införandet av elområde 4 och kraftigt ökade elpriser i Sydsverige på grund av att det saknas tillräcklig elproduktion i regionen.

1 Introduktion

Möjligheten att producera elektricitet har historiskt varit beroende av tillgången till naturresurser och är lika utspridd eller koncentrerad som dessa resurser – till exempel begränsas vattenkraft och vindkraft av tillgången på just vatten och vind. Detta är naturliga förutsättningar som har styrt och fortfarande i stor utsträckning styr vår tillgång till elektricitet idag. I Sverige finns en majoritet av elproduktionen i landets norra del medan den största andelen av elkonsumtionen finns i den södra halvan av landet.

Enligt siffror från energibolaget E.ON består en majoritet (84 procent) av elproduktionen i Sverige av vattenkraft (46 procent) och kärnkraft (38 procent).¹ Med sådana förutsättningar – och de är på intet vis unika för Sverige – är det inte rimligt att tro att energiproduktionen ska kunna fördelas jämnt över landets geografi. Tvärtom behövs det en stark infrastruktur som gör det möjligt att ta till vara på Sveriges naturresurser för elproduktion i hela landet.

Alla behöver elektricitet. Elnätet är en del av den grundläggande, kritiska samhällsinfrastruktur som vi dagligen är beroende av. Det fyller inte bara funktionen att förmedla energi från producent till konsument, det ska även göra distributionen av energi så oberoende av avstånd och geografi som möjligt. Utan elnätet skulle vi behöva bosätta oss och arbeta i närheten av kraftverk och energikällor för att med lokala nät få elektricitet till fabriker, kontor och bostäder. Med ett gemensamt nationellt elnät blir det istället möjligt för alla medborgare och företag i hela landet att få tillgång till energi på lika villkor.

Den största andelen av den svenska elproduktionen ägs idag av energibolaget Vattenfall.² År 1992 omvandlades Vattenfall från ett statligt verk till ett aktiebolag med den svenska staten som majoritetsägare. Samtidigt förflyttas ansvaret för det svenska elnätet till den nybildade myndigheten Svenska Kraftnät. Svenska Kraftnät ansvarar för effektutgång och driftsäkerhet samt utbyggnaden av det svenska stamnätet.

Genom privatiseringen av elmarknaden och framväxten av en nordisk elhandelsmarknad, elbörsen Nord Pool, har det blivit möjligt för flera aktörer att etablera sig som elhandlare för att förmedla energi från producent till konsument. Utöver att elkonsumenterna kan välja vilken elhandlare de vill köpa sin el ifrån innebär detta även att det finns fler aktörer och led mellan energiproduktion och elkonsumtion. En aspekt förblir dock oförändrad. Alla elkonsumenter är fortfarande inkopplade i och beroende av samma elnät.

Det är egentligen missvisande att tala om en elmarknad. Vad det handlar om är flera olika marknader som dessutom i olika utsträckning präglas av statliga regelverk och intressen. Det svenska elnätet är statligt förvaltad och drivs av Svenska Kraftnät. Elproduktionen i Sverige är inte statlig längre, men den enskilt största elproducenten är bolaget Vattenfall, som till största del ägs av staten. Elhandeln och handeln med elabonnemang regleras hårt men är den del av energiförsörjningen som mest liknar det vi i vanliga fall föreställer oss när vi talar om marknader.

När Sverige i november 2011 delades in i fyra nya elprisområden infördes ytterligare ett institutionellt ramverk mellan produktion och förbrukning – varför då? Genom att dela in Sverige i olika prisområden vill Svenska Kraftnät fragmentera elhandelsmarknaden så att de olika elpriserna ska återspegla tillgång och efterfrågan på energi i varje område. Prisskillnaden ska i sin tur leda till uppmuntrande marknadssignaler som leder till ny energiproduktion, sparsam energiförbrukning och identifiering av flaskhalsar i elnätet. Resultatet har blivit anmärkningsvärt högre elräkningar i Sydsverige.

Indelningen av elprisområden har präglats av en diskussion om effektivisering, integrering av elmarknader, rättvisa och marknadssignaler, men vilka signaler handlar det om, vem är det som tar emot dem och vilka effekter får de?

¹ *Introduktion av Elområden i Sverige – Bakgrund, Effekter och E.ONs Ståndpunkt, Strategi och Analys* E.ON Sverige AB, s 3

² *Årsvis statistik för el*, Energimarknadsinspektionen, 2010

2 Den perfekta härvan

I det här avsnittet beskrivs händelseförloppet som leder fram till indelningen av Sverige i fyra elområden. Avsnittets syfte är att ge läsaren en sammanhängande överblick av de händelser och beslut som ledde fram till den olyckligt perfekta elhärva som Sydsverige nu befinner sig i.

Maj 2005 – Atomkraft? Inte längre

Den sista reaktorn i kärnkraftverket Barsebäck tas ur drift (beslutet om att stänga Barsebäck togs redan 1997). Därmed förändras energiförsörjningsbalansen i Sverige i allmänhet och i Sydsverige i synnerhet.

Knappt 90 procent av Sveriges elproduktion består av vattenkraft och kärnkraft och de fungerar som komplement till varandra. Vattenkraften påverkas av tillgången på vatten och är därmed beroende av såväl geografiskt läge som av klimat och nederbörds mängd. Produktionen av kärnkraft å sin sida kan anpassas till efterfrågan på energi. Tillgången på vattenkraft är koncentrerad till norra Sverige, och i och med stängningen av Barsebäck innebär det att tyngdpunkten i energiproduktion i Sverige förskjuts ytterligare norrut.

Trots att det har varit beslutat sedan 1997 att Barsebäck skulle stängas var det först år 2005 som Svenska Kraftnät fattade beslutet att bygga SydVästlänken som ska förstärka överföringskapaciteten till Sydsverige.

Juli 2006 – Glapp i kontakten

Dansk energi, en branschförening, anmäler Svenska Kraftnät till EU-kommissionen för att ha begränsat elexporten till Danmark till fördel för svenska elkonsumenter. Dansk Energi påpekade i sin anmälan särskilt att Svenska Kraftnäts exportbegränsningar inte hade till syfte att säkra driften i det svenska elnätet utan var ämnade att minska kostnaderna för mot-handel och sänka det svenska elpriset på elhandelsmarknaden.³

Maj 2007 – Ledning

Svenska Kraftnät, Energimarknadsinspektionen, Svensk Energi och Svenskt Näringsliv presenterar en gemensam utredning om prisområden på den svenska elmarknaden. I rapportens slutsatser framgår det att det är önskvärt att skapa så få och stora elprisområden som möjligt för att skapa effektiv konkurrens på så väl elkraftsmarknaden som på elhandelsmarknaden.⁴ Rapporten avråder skarpt ifrån att dra en prisområdesgräns i snitt 4:⁵

”Vi finner sammantaget att en prisområdesindelning i snitt 4 inte bör komma i fråga med hänsyn till att för kunderna i sydligaste Sverige resulterar en sådan förändring i markant sämre konkurrensförutsättningar på såväl kraftmarknaden som elhandelsmarknaden.”

Rapportförfattarna föreslår att Nordiska ministerrådet, Nordel eller Nordreg ska ta initiativ till en prövning av prisområdesgränsdragning mellan de nordiska vatten- och värmekraftsområdena vilket motsvarar snitt 2 i Sverige, men ställer sig tveksam till om en sådan gränsdragning har ett nationellt egenvärde.⁶

Bland de tidigare studier som rapporten bygger på syns särskilt en ekonomisk studie från Copenhagen Economics. Enligt denna studie har svenska exportbegränsningar lett till att danska elkonsumenter har fått betala 725 MnDKK extra i elkostnader mellan oktober 2000 och juni 2006. Enligt Copenhagen Economics beräkningar skulle Svenska Kraftnät ha behövt

³ Mothandel innebär att man köper energi på den sida om en flaskhals som har underskott för att minska överbelastningen på flaskhalsens andra sida.

⁴ *Prisområden på elmarknaden* (POMPE), Gemensam rapport från Energimarknadsinspektionen, Svenska Kraftnät, Svensk Energi och Svenskt Näringsliv, EMIR 2007:02, s 7

⁵ EMIR 2007:02, s 10

⁶ EMIR 2007:02, s 17

betala uppskattningsvis 350-400 MnDKK för mothandel under samma period för att undvika exportbegränsningarna.⁷ Enligt Svenska Kraftnäts kommentar på Copenhagen Economics studie är det "uppenbart oskäligt" att Svenska Kraftnät skulle ha skyldighet att betala mot-handel på Själland för att möjliggöra högre export till ett lägre svenskt pris.⁸

Rapporten behandlar även EU:s krav och regelverk (förordning 1228/2003) för överföringsbegränsningar i elnäten. Enligt EU-förordningen ska problem som orsakas av överbelastning i nätet åtgärdas med icke-diskriminerande, marknadsbaserade lösningar som ger effektiva ekonomiska signaler till berörda marknadsdeltagare och till systemansvariga för näten. I en ny bilaga till förordningen från 2006 (Congestion Management Guidelines, 2006/770/EG) understryks de systemansvarigas ansvar för den inre elmarknaden och elkonsumenterna:⁹

"Vid fastställandet om lämpliga nätområden i och mellan vilka hantering av överbelastning skall gälla, skall de systemansvariga vägledas av principerna om kostnadseffektivitet och minimering av negativ inverkan på den inre elmarknaden. De systemansvariga får inte begränsa sammanlänkningskapaciteten för att lösa överbelastning inom sitt eget kontrollområde, förutom av ovanstående skäl och skäl som har med driftsäkerhet att göra"

Svenska Kraftnät får inte begränsa sin avtalade och faktiska överföringskapacitet till andra länder för egen vinnings skull. Däremot verkar det finnas en utilitaristisk avvägning mellan inverkan på elkonsumenter inom och utanför Sverige: vilken åtgärd drabbar hur många hur allvarligt? Det enda som tycks riktigt klart är att EU-reglerna på det här området inte är riktigt tydliga i sin avgränsning. Det är emellertid viktigt att komma ihåg att svenska elkonsumenter också tillhör den inre marknaden.

Juni 2009 - Spänningen stiger

EU-kommissionen lämnar ett preliminärt besked om att Svenska Kraftnäts agerande kan visa sig strida mot EU:s konkurrensregler och inleder en mer omfattande utredning.

September 2009 – En ljus idé?

Svenska Kraftnät föregår EU-kommissionens utredning och presenterar ett eget förslag på åtaganden för att bemöta det eventuella problemet. Förslaget bygger på att Sverige ska indelas i flera olika prisområden.

Svenska Kraftnät gör följande åtagande i sitt förslag till EU-kommissionen:¹⁰

"Svenska Kraftnät åtar sig att dela in den svenska elmarknaden i två eller flera anmälningsområden och att driva det svenska elöverföringssystemet utifrån denna uppdelning från och med som senast den 1 november 2011.

Svenska Kraftnät ska försäkra att uppdelningen av anmälningsområden är flexibel nog för att kunna modifieras tillräckligt snabbt för att anpassa det svenska elöverföringssystemet till förutsedda såväl som oförutsedda förändringar i den framtida energiöverföringen."

Att Svenska Kraftnät väljer att föregå utredningens resultat och erbjuder sig att göra dessa åtaganden kan tyckas handlingskraftigt, men är det verkligen det? Förslaget innebär att man inför ytterligare institutionella barriärer för att komplettera ett redan begränsat elnät som lider av allvarliga flaskhalsar. Dessutom blir det svårt för Svenska Kraftnät och Sveriges regering att överklaga eller bestrida EU-kommissionens utredning och slutsatser när man redan har förbundit sig att agera som om man vore skyldig.

⁷ EMIR 2007:02, s 17

⁸ EMIR 2007:02, s 18

⁹ EMIR 2007:02, s 42

¹⁰ *Swedish Interconnectors – Comp Case No 39351*, Final Commitments under Article 9 of Council Regulations No 1/2003, Svenska Kraftnät nr 2009/481, s 4 (Handelskammarens översättning)

I de åtaganden som lämnades till EU-kommissionens nämns mycket lite om det underlag som Svenska Kraftnät bara någon månad senare presenterade för Sveriges regering, särskilt vad gäller antalet elområden och gränsdragningen.

Det bör poängteras att även om EU-kommissionen skulle finna att Sverige bryter mot EU:s konkurrensregler så är inte indelningen av elprisområden den enda möjliga lösningen på problemet. Den bör till exempel vägas mot kostnaderna för att bedriva mothandel mot de länder som Sverige exporterar el till vid de tillfällen då nätets kapacitet inte tillåter mer export.

Oktober 2009 – Blixtsnabb vändning

Svenska Kraftnät presenterar en särskild utredning om anmälningssområden (prisområden) som svar på ett uppdrag från den Svenska regeringen samma år. Den här utredningen skiljer sig märkbart från den gemensamma rapport som Svenska Kraftnät publicerade tillsammans med Energimarknadsinspektionen, Svensk Energi och Svenskt Näringsliv 2007.

Den nya studien fokuserar på elhandelsmarknaden mellan elleverantörer och tar lite eller ingen hänsyn till elkraftmarknaden, där elkonsumenterna befinner sig. Ur detta perspektiv konstaterar Svenska Kraftnät att det är nödvändigt att dra en prisområdesgräns i snitt 4 för att minimera mothandelskostnaderna vid elexport.¹¹

"Framförallt uppdelning i snitt 2 och 4 är angeläget ur [ett mothandelsperspektiv], eftersom dessa snitt idag relativt ofta ger upphov till betydande begränsningar av exportkapaciteten söderut [...]"

Utifrån konkreta systemdriftsaspekter är det tydligt att såväl snitt 4 som snitt 2 måste ingå vid en indelning av Sverige i anmälningssområden. Alternativet skulle i vissa fall resultera i ohållbara situationer med mycket stora och volatila volymer mothandel."

I den här rapporten görs en helt annan bedömning av de faktorer som ligger till grund för det tidigare avrådan från att dra en gräns i snitt 4 i rapporten från 2007. Från att ha talat om behovet av så få och så stora elprisområden som möjligt beskrivs nu Sverige som ett undantag för att landet består av ett enda elprisområde. Rapportförfattarna konstaterar att "systemet kommer att kunna hanteras mer effektivt ur driftsynpunkt ju fler områden som införs".¹² Sammantaget konstateras det att "snitt 1, snitt 2, och snitt 4 alla [kan] användas för att definiera anmälningssområden på ett direkt och enkelt sätt".¹³ Svenska Kraftnät menar nu att risken för bristande konkurrens på elhandels- och elkraftmarknaden inte entydigt kan påvisas, trots att man hänvisar till samma underlag som användes i rapporten från 2007. Förändringen i förhållningssätt motiveras framförallt med behovet av nordisk integration:¹⁴

"En indelning som inbegriper snitt 4 leder till minskad möjlighet till prisriskhantering i området söder om snittet. Detta måste dock vägas mot de argument som talar för att snittet inkluderas. Det relevanta geografiska perspektivet bör heller inte vara svenskt utan nordiskt, varvid det kan konstateras att en uppdelning i snitt 4 samtidigt skulle förbättra konkurrenssituationen i östra Danmark."

Svenska Kraftnät var inte lika benägna att främja den nordiska integrationen när det handlade om exportbegränsningen till Danmark och de uteblivna mothandelskostnader som Copenhagen Economics redovisade i sin rapport.

Underhåll och utbyggnad av det svenska elnätet ges ett begränsat utrymme i rapporten. Rapportförfattarna presenterar en lista med planerade och pågående investeringar i elnätet, varav SydVästlänken som ska motverka flaskhalsen vid snitt 4 är en. Däremot görs det ingen närmare koppling mellan indelningen i prisområden och fortsatta infrastruktursatsningar. Det

¹¹ Anmälningssområden på den svenska elmarknaden, Svenska Kraftnät nr 2009/35, s 41-42

¹² Anmälningssområden på den svenska elmarknaden, Svenska Kraftnät nr 2009/35, s 42

¹³ Anmälningssområden på den svenska elmarknaden, s 23

¹⁴ Anmälningssområden på den svenska elmarknaden, s 47

konstateras kort att "situationen kommer också att förbättras avsevärt när SydVästlänken tas i drift".¹⁵ Problemet är att arbetet med SydVästlänken har skjutits upp flera gånger och enligt nu liggande planering ska länken tas i bruk först år 2018. Beslutet om att bygga SydVästlänken fattades redan 2005 och då hade det dessutom varit känt att Barsebäck skulle stängas och att belastningen på elnätet till Sydsverige skulle öka i åtta år, sedan 1997.

Enligt regeringens regleringsbrev från 2009 har affärsverket Svenska Kraftnät bland annat till uppgift att:¹⁶

- Verka för att överföringsverksamheten kan bedrivas med hög driftsäkerhet och tillgänglighet.
- Verka för att stamnätet byggs ut för att öka driftsäkerheten och tillgängligheten i överföringssystemet.
- Verka för att relevanta åtgärder vidtas för att säkerställa att Sverige har en god effektillgång och att risken för effektbrist minskas.
- Verka för en ökad integration och harmonisering av de nordiska ländernas elmarknader och elnät samt för vidareutveckling av elmarknadsarbetet inom Europa för att främja en inre marknad för el.

Med detta i åtanke verkar Svenska Kraftnäts analys av elprisområden väldigt begränsad. Utredningen behandlar inte de sammantagna konsekvenserna av gränsdragningen på elkraftsmarknaden och följaktligen inte heller på elkonsumenterna. Fokus för analys och slutsatser har uppenbart flyttats från ett nationellt till ett nordiskt eller europeiskt perspektiv:¹⁷

"Det finns skäl att låta grundläggande principiella aspekter – som kan väntas leda till positiva effekter långsiktigt men som är svåra att kvantifiera – utgöra en betydande del av beslutsunderlaget för en uppdelning av Sverige i flera anmälningsområden. [...]

Vald uppdelning bör vidare vara utformad så att den stödjer en fortsatt nordisk integration och bidrar till att lika marknadsvillkor tillämpas i de nordiska länderna. Detta innebär inte nödvändigtvis att den lösning ska eftersträvas som kortsiktigt ger billigast el i varje del av Sverige. Istället ska den lösning eftersträvas som är mest effektiv ur ett samlat nordiskt och europeiskt perspektiv och som leder till så rättvisa förhållanden som möjligt inom och mellan länderna."

Här ställer Svenska Kraftnät två av de uppdrag myndigheten har fått från regeringen mot varandra. Uppdraget att förvalta tillgängligheten i det svenska elnätet ställs i motsatsförhållande till uppdraget att värna integrationen av den nordiska elmarknaden och främjandet av en inre marknad för el i Europa. Men det råder inget motsatsförhållande mellan dessa två uppdrag. Om Svenska Kraftnät förvaltar det svenska elnätet väl och bygger bort flaskhalsar så blir det enklare att exportera och importera energi till och från angränsande länder.

Indelning av prisområden, liksom mothandel och begränsningar av handelskapacitet, är ett institutionellt komplement till utvecklingen av den fysiska infrastrukturen som är ämnat att öka och effektivisera möjligheterna till elhandel och elförsörjning. Vid en närmare titt på Svenska Kraftnäts utredning tycks det emellertid som att komplementen allt mer används för att dölja och motverka brister i energiinfrastrukturen som uppstått på grund av eftersatt underhåll och utbyggnad.

Svenska Kraftnät menar att det är rättvist att Sydsveriges elpriser stiger eftersom elpriserna redan är högre i andra länder söderut. Men är det fortfarande lika rättvist om man tar hänsyn till att prisökningen beror på flaskhalsar i det elnät som myndigheten Svenska Kraftnät, finansierat med svenska skattemedel och svenska nätavgifter, har ansvar för att förvalta och utveckla?

¹⁵ Anmälningsområden på den svenska elmarknaden, s 47

¹⁶ Regleringsbrev för budgetåret 2009 avseende Affärsverket svenska kraftnät, N2008/8221/E

¹⁷ Anmälningsområden på den svenska elmarknaden, s 22

Tillgängligheten i elnätet handlar inte enbart om den teoretiska tillgången på elektricitet utan även på det pris som konsumenten får betala för att få tillgång till elektriciteten. Om indelningen av elprisområden i Sverige bygger på flaskhalsar i elnätet innebär det i någon mån även att ökande elpriser i Sydsverige är en direkt effekt av att elnätet inte har förvaltats för att uppfylla sin funktion – hög driftsäkerhet och tillgänglighet.

Mars 2010 – I ett annat ljus

EU-kommissionen kommer med ett slutgiltigt besked där man fastslog att Svenska Kraftnäts agerande strider mot EU:s konkurrensregler samt att myndighetens åtaganden var ett möjligt sätt att bemöta problemen med konkurrensen.¹⁸ Utredningens fastslår att Svenska Kraftnäts åtgärder inte är oproportionerliga ur ett europeiskt marknadsperspektiv. Det betyder däremot inte att samma åtgärder är förenliga med det ansvar Svenska Kraftnät har för det svenska el- och elkraftsmarknaden.

Utredningen fastslår att det kommer att uppstå prisskillnader mellan norra och södra Sverige samt att dessa är oundvikliga, givet den av Svenska Kraftnät valda lösningen. Detta betyder emellertid inte att prisskillnader inom Sverige är ett måste för att förhindra framtida brott mot EU:s konkurrensregler. Svenska Kraftnät hade även kunnat åtgärda problemet med utökad mothandel i kombination med en påskyndad utbyggnad av elnätet, särskilt SydVästlänken. Även indelningen av elprisområden hade, i kombination med andra åtgärder, kunnat göras annorlunda för att minska och sprida påverkan på den svenska elmarknaden. Svenska Kraftnät konstaterar till exempel själva i sin rapport till regeringen att "ur ett mothandelsperspektiv innebär en uppdelning av Sverige i två eller tre anmälningsområden en bättre situation än ingen uppdelning alls".¹⁹

EU-kommissionens utredning fastslår även att det svenska elnätet karakteriseras av en ojämn elproduktion och omfattande flaskhalsar i elnätet som Svenska Kraftnät måste ta ansvar för att åtgärda, primärt genom utbyggnad av nätet.²⁰

November 2011 - Strömavbrott

Sverige delas upp i fyra elprisområden längs snitt 1, snitt 2 och snitt 4. Det tredje snittet i Sverige, Västkuistsnittet, löper inte genom hela landet utan inkluderas i elområde 3 mellan snitt 2 och snitt 4.

Mikael Odenberg, generaldirektör för Svenska Kraftnät, presenterar uppdelningen i en debattartikel i Dagens Industri som en fråga om tillgång och efterfrågan:²¹

"Men inget nät är oändligt. Ibland uppstår det flaskhalsar och det bör i sådana fall återspeglas i priset. Därmed ger elmarknaden också tydliga signaler till aktörerna om var det behöver byggas ny elproduktion och om var flaskhalsarna är så stora att man bör investera i nya elledningar."

I Sydsvenskan samma dag skriver Odenberg att de nya elområdena kommer att få marknaden att fungera bättre:²²

"Men elområdesgränser är inte något som vi godtyckligt ritar in på en karta. De följer stamnätets topografi och sammanfaller med var det finns flaskhalsar som begränsar nätets överföringsförmåga"

I Dagens Industri fastslår alltså Svenska Kraftnäts generaldirektör att de nya elprisområdena ska bidra till att skicka tydliga signaler till de berörda aktörerna – den enda relevanta nät-

¹⁸ Commission Decision of 14.4.2010, Case COMP/39351 – Swedish interconnectors

¹⁹ *Anmälningsområden på den svenska elmarknaden*, Svenska Kraftnät nr 2009/35, s 41

²⁰ Commission Decision of 14.4.2010, Case COMP/39351 – Swedish interconnectors, s 12

²¹ *Elpriset handlar om tillgång och efterfrågan*, DI 11-11-02

²² *Elområden ger effektivare marknad*, Sydsvenskan 11-11-02

aktören är Svenska Kraftnät – om var de begränsande flaskhalsarna finns. I Sydsvenskan är argumentet det omvända: indelningen av elområden bygger på var de begränsande flaskhalsarna i infrastrukturen finns. Det kan det tyckas som att det borde ha funnits signaler nog om hur det står till med elnätets överföringsförmåga. Indelningen av elprisområden förstärker bara de signaler och tendenser som redan fanns där på grund av brister i underhåll och utbyggnad av elnätet, något Svenska Kraftnät i allra högsta grad borde känna till.

Efter indelningen av Sverige i olika elområden har en tydlig trend vuxit fram: Svenska Kraftnät har avyttrat Sydsverige till Danmark. Enligt siffror från den nordiska elbörsen Nord Pool har sydsvenska elpriser följt de danska elpriserna i större utsträckning än de övriga svenska. Under veckorna efter det att indelningen trädde i kraft var elektriciteten mellan fyra och tjugotre procent dyrare i Sydsverige än i mellersta Sverige (se figur 1). Jämför man Sydsverige med Norrland blir prisskillnaden ännu större. Motsvarande prisskillnad mellan Sydsverige och Danmark var som mest en procent. Under november månad var det genomsnittliga elpriset i Sydsverige 455,69 kr/kWh, vilket är knappt 15 procent dyrare än i elområde 3 och 20 procent dyrare än i elområde 1 och 2.

Elpriser (SEK) per elområde under hösten 2011

Vecka	Elområde				
	SE1	SE2	SE3	SE4	DK2
45	396,56	396,56	426,01	462,20	466,67
46	408,77	408,77	441,52	528,70	528,70
47	353,96	353,96	358,25	441,64	441,64
48	328,28	328,28	328,85	365,39	365,71
49	337,20	337,20	337,31	350,30	351,69

Figur 1: Elpriserna i de fyra svenska elområdena (SE 1-4) samt i det danska elområde (DK2) som angränsar till Sydsverige under vecka 45–49. Källa: Nord Pool (www.nordpoolspot.com)

Om flaskhalsarna i elnätet hade stått i proportion till förbrukningen och exporten av el hade de effekterna på det sydsvenska elpriset bara ha givit sig till känna vid extrema situationer när belastningen på elnätet blir betydligt större än normalt, till exempel under mycket stränga vintrar. Så är emellertid inte fallet. Trots att Sverige har haft en mycket mild höst och vinter fram till december 2011 har Sydsveriges elkonsumenter fått betala ett kraftigt ökat elpris jämfört med resten av Sverige. Det är svårt att dra andra slutsatser än att Svenska Kraftnät inte har förmått att utveckla elnätet i takt med förbrukningen och exporten av elektricitet. Resultatet har blivit att sydsvenska elkonsumenter betalar skatt för svensk infrastruktur och energipolitik men får elektricitet enligt danska elpriser och förhållanden.

Energimarknadsinspektionen har fått i uppdrag av regeringen att utreda effekterna av prisområdesindelningen. Uppdraget utfärdades en knapp månad före det att områdesindelningen trädde i kraft. Det är förstås önskvärt att en sådan utredning genomförs, men det faktum att utredningen görs vid införandet - inte inför som en del av det förebyggande arbetet och inte i efterhand som en utvärdering – tyder på en väldigt osammanhängande politik på energiområdet.

3 Marknadssignaler och naturliga monopol

Indelningen av nya elprisområden har på olika vis motiverats med hjälp av marknadsargument som tillgång och efterfrågan, men vilken marknad handlar det egentligen om? Vilka marknadssignaler skickas, till vem och vilka blir konsekvenserna?

Mikael Odenbergs resonemang refererar till hur elhandelsmarknaden fungerar utan att ta hänsyn till elkraftsmarknaden. Indelningen i olika prisområden påverkar handeln på elbörsen Nord Pool genom att öka priserna på el i områden där efterfrågan är större än tillgången. Detta händer i områden där elförbrukningen är större än elproduktionen eller i områden vars elförsörjning påverkas av flaskhalsar i elnätet. Sydsverige uppfyller båda dessa krav. Detta är en marknadssignal till elhandlare och elproducenter. Problemet är att elhandlarna skickar signalen vidare till elkonsumenterna och elproducenterna saknar verktyg för att svara på signalerna.

Varken elproduktionen eller elnätet styrs till fullo av en marknad i Sverige. Den svenska elproduktionen domineras av vattenkraft och kärnkraft, och etableringsmöjligheterna på elproduktionsmarknaden, särskilt med avseende på dessa två kraftslag, är starkt begränsade. Med de nya elprisområdena finns det, med Svenska Kraftnäts resonemang, starka incitament för att starta ny elproduktion i elområde 4. Det kräver emellertid att den nya elproduktionen kan möta efterfrågan, vilket i sin tur kräver väldigt hög effekt som kan regleras upp och ned i relation till såväl inhemsk efterfrågan som export. Det tekniskt enkla sättet att svara på en sådan marknadssignal vore kanske att starta kärnkraftverket Barsebäck igen, men det låter sig inte göras särskilt lätt.

För att bemöta elhärvan med vindkraft eller andra förnybara energikällor skulle det krävas omfattande ekonomiska satsningar och lång tid, vilket i sin tur motverkar etableringen av nya aktörer på marknaden. Antingen måste en redan etablerad aktör göra stora investeringar eller så kan flera små aktörer förväntas göra mindre investeringar över ännu längre tid. Det är alltså oklart vem som ska svara på marknadssignalerna om ökad elproduktion i Sydsverige, och hur det skulle gå till. Energibolaget E.ON har satsat 58 Mdkr under perioden 2007-2013 för att bygga ut vindkraftproduktionen i Sydsverige och Danmark.²³ Sammantaget ska utbyggnaden i båda länderna motsvara effekten i de två stängda reaktorer i kärnkraftverket Barsebäck. Att lösa överföringskapaciteten i det svenska elnätet med ny elproduktion är alltså ingen varken lätt eller billig sak.

Elhandelsmarknaden är en mellanhandsmarknad mellan produktion och konsumtion. Det finns en konkurrens mellan elhandlare som kan driva ned priset gentemot elkonsumenter, men om förutsättningarna för samtliga handlare förändras så förändras även deras möjligheter att konkurrera med varandra. Om elhandeln i elområde 4 blir dyrare för samtliga aktörer som säljer elabonnemang till konsumenter i området kommer prishöjningen helt enkelt att föras vidare direkt till elkonsumenterna i form av en högre elräkning. Varje elhandlare vet att den ökade kostnaden även har drabbat alla andra handlare, och det blir därmed rationellt för alla handlare att föra kostnaderna vidare till konsumenterna.

De som slutligen drabbas av det Mikael Odenberg, VD för Svenska Kraftnät, kallar marknadssignaler är sydsvenska företag och privatpersoner som får kraftigt ökade elräkningar. De har varken möjlighet att bygga ytterligare elproduktion eller att bygga ut elnätet som svar på de signalerna. Det marknadsincitament som når företagen är att det sydsvenska företagsklimatet försämras avsevärt. Det de kan göra för att svara på den marknadssignalen är att flytta sin verksamhet till andra orter, antingen inom eller ut ur Sverige. I EU-kommissionens utredning jämförs situationen för danska och svenska företag, men den jämförelsen haltar betänkligt. Svenska och danska företagare är medlemmar i olika skattesystem, har med skattein-

²³ Öppet brev från Lars Lagerkvist, Vd E.ON Försäljning (besökt 2011-12-07), <http://www.eon.se/templates/Eon2TextPage.aspx?id=73619&epslanguage=SV>

betalningar bidragit till olika infrastrukturer och bidrar med sin omsättning till olika länders arbetsmarknader och tillväxt. Konkurrensförutsättningarna med avseende på kritisk infrastruktur för företag kan inte utan vidare jämföras över en landsgräns, men de borde inte heller kunna skilja sig så anmärkningsvärt åt inom ett och samma land.

Det svenska elnätet brukar beskrivas som ett naturligt monopol. Det innebär att ett gemensamt monopoliserat elnät förväntas vara enklare och bättre för alla berörda parter än en marknad med flera olika elnät. Det är Svenska Kraftnät som förvaltar och ansvarar för utvecklingen av det svenska elnätet. Nås de av marknadssignalerna? Faktum är att de har nåtts av liknande signaler långt innan Sverige delades in i nya elprisområden. En av åtgärderna som Svenska Kraftnät har till sitt förfogande för att motverka överbelastning i elnätet är s.k. mothandel, vilket innebär att man köper energi på den sida om en flaskhals som har underskott för att minska överbelastningen på flaskhalsens andra sida.

Copenhagen Economics, ett analysföretag, har uppskattat vilka mothandelskostnader Svenska Kraftnät skulle behöva investera i för att häva de överföringsbegränsningar som myndigheten infört mot Danmark när elnätet i södra Sverige har blivit överbelastat. Notan landade på 350-400 MnDKK. Mothandeln mellan systemansvariga och nätägare sänder tydliga signaler till alla aktörer om var det finns flaskhalsar i systemet och sätter dessutom ett pris på att bygga bort de flaskhalsarna. Svenska Kraftnät kommenterade Copenhagen Economics studie med att det var "uppenbart oskäligt" att myndigheten skulle betala sådana mothandelskostnader.²⁴ Det tycks desto mer skäligt att sydsvenska företag och familjer ska betala notan för att flaskhalsarna i elnätet fortfarande finns kvar.

²⁴ EMIR 2007:02, s 18

4 Kortslutning i ekonomin – vem betalar?

En sak tycks alla inblandade vara överens om. De ökade elpriserna i det nyligen införda elområde 4 beror på flaskhalsar i elnätet. Kostnaderna uppstår därför att det svenska elnätet inte är tillräckligt utbyggt för att hantera både den svenska elkraftsmarknaden och den nordiska elhandelsmarknaden. Med elprisområdena förskjuts kostnaden för den eftersatta infrastrukturen från Svenska Kraftnät till elkonsumenterna i Sydsverige, och till råga på allt leder de ökade elräkningarna inte ens till en utbyggnad av nätet. Svenska Kraftnät menar att prisskillnaderna kommer avta när SydVästlänken tas i drift. Problemet är att arbetet med SydVästlänken har försenats upprepade gånger redan och i skrivande stund planeras ledningarna tas i drift först år 2018.

Handelskammaren har frågat sydsvenska företagare hur de kommer att påverkas av de höjda elpriserna i regionen. Ett omedelbart samband är förstås att större företag behöver mer el och därmed drabbas hårdare. De exakta effekterna varierar kraftigt beroende på bransch, men för ett av de tillfrågade företagen inom den teknikintensiva industrin motsvarar en elprisökning på 1 öre per kWh 1 Mnkr i ökad elräkning. Ett tillfrågat företag inom skogsbranschen meddelar att en elprisökning på 1 öre per kWh motsvarar ett påslag på 1,6 Mnkr per år på elräkningen.

Det är inte heller självklart att företagen har resurserna för att bekosta de ökade elpriserna utan att påverka sin verksamhet. Per Nyström, VD för förpackningsföretaget Flextrus och vice koncernchef för AR Packaging Group, understryker att elpriserna påverkar företagets framtid:²⁵

”AR Packaging förlorar åtskilliga miljoner kronor per år på grund av elprisområdesindelningen. Vi uppskattar att företaget kommer att behöva betala ett tvåsiffrigt miljonbelopp i extra, helt onödiga, kostnader. Vi måste förstås hitta täckning för dessa kostnader, vilket inte blir lätt. Det kan komma att innebära färre arbetstillfällen i framtiden. Framförallt måste vi överväga att flytta våra investeringar och vår expansion till fabriker utanför Sverige där klimatet för industri och företagande är mer gynnsamt.”

AR Packaging har 500 anställda i Sydsverige och är ett växande företag som skulle kunna erbjuda fler arbetstillfällen i framtiden. Frågan är om de arbetstillfällena kommer att finnas i Sydsverige, eller ens i Sverige. Om sydsvenska företag överväger att flytta sin verksamhet eller expandera den någon annanstans är det långt ifrån självklart att de flyttar inom Sverige, och vi riskerar att förlora många växande företag och industrier i elområde 4 till utlandet.

De ökade elpriserna gör det särskilt svårt för nystartade, små och medelstora företag inom produktionsindustrin som måste bära de ökande kostnaderna med en mindre budget. Resultatet blir ökade svårigheter för nya företag att etablera sig och svårigheter för små företag att växa. Stora, särskilt internationella eller globala företag, får anledning att se över vilken verksamhet de vill ha i Sydsverige om kostnaden för att bedriva verksamhet här plötsligt ökar med miljonbelopp.

Elprishöjningen i elområde 4 måste sättas i ett sammanhang som synliggör dess faktiska effekter. Prishöjningens effekter stannar inte vid påslag på elräkningen till de största företagen. Varje ökning med 1 Mnkr i elräkningar per år motsvarar den totala kostnaden för att anställa fem personer till heltidstjänster med 18 000 kr i månadslön.²⁶ En elprisökning med 1 öre per kWh motsvarar alltså fem uteblivna heltidsanställningar, eller i värsta fall fem uppsägningar. Om man dessutom tar hänsyn till den sänkta arbetsgivaravgiften för att anställa ungdomar motsvarar de höjda elpriserna ännu fler uteblivna arbetstillfällen. Det blir då tydligt att elområdesindelningen går långt för att förta de incitament att anställa fler ungdomar som

²⁵ Intervju med Per Nyström.

²⁶ Den totala omkostnaden per år för en heltidsanställd med 18 000 kr i månadslön uppskattas till 324 000 kr, vilket inkluderar månadslönen samt ett påslag om 50 procent för övriga avgifter.

de sänkta arbetsgivaravgifterna var tänkta att skapa. Företagen har inte särskilda ekonomier för personal och energi – politik som sänker arbetsgivaravgifterna för att anställa ungdomar och politik som höjer elpriserna för att driva företagets verksamhet kommer att motverka varandra.

Per-Stefan Gersbro är VD för Packbridge, ett nätverk för förpackningsindustrin och dess intressenter. Han skriver i ett brev till energiminister Anna-Karin Hatt att indelningen av elområden är ett dråpslag mot den svenska förpackningsindustrin:

"Det vi nu ser hända är motsatsen. Ingen framförhållning i en avgörande resursfråga, där problembilden har varit känd i 25 år. Ett dråpslag för industrin, där driftskostnaderna nu rusar iväg i södra Sverige, med oöverskådliga effekter för framtiden. Den förpackningsindustri, som byggts upp under 70-80 år och skapat globala framgångar utan motstycke sedan svenska säkerhetståndstickor erövrade världen, riskerar att förloras och gå samma öde till mötes som bl.a. textil- och varvsindustri.[...]

De arbetstillfällen industrin erbjuder är viktigare än någonsin att behålla. Svensk förpackningsindustri sysselsätter 20 000 personer och omsätter 60 miljarder kronor, i Sverige. Närmare hälften av dessa verkar i den av elkostnader hårdast drabbade zonen i Södra Sverige. "

Enligt Bolagsverket fanns 74 894 aktieföretag i Kalmar, Skåne, Halland, Blekinge och Kronobergs län år 2010. Alla dessa berörs av de ökade elpriserna. Alla är inte teknikintensiva produktionsfabriker, men prishöjningarna påverkar både stora och små företag. Det torde vara uppenbart att indelningen av elprisområden innebär en omfattande, destruktiv närings- och arbetsmarknadspolitisk åtgärd för hela Sydsverige.

I praktiken fungerar de höjda elpriserna som en extra skatt på företag och familjer i Sydsverige. De kan inte välja att inte betala, och de kan inte byta elnät. De betalar helt enkelt för att kompensera en vacklande energipolitik och ett misskött myndighetsuppdrag.

Det finns dock de som kan göra vinst på elområdesindelningen. Enligt uppskattningar från energibolaget E.ON kan Svenska Kraftnät tillgodogöra sig så mycket som en miljard kronor årligen på transaktionskostnader och prisskillnader mellan elområde 3 och elområde 4.²⁷ Förhoppningsvis går dessa intäkter oavkortat till att färdigställa SydVästlänken och att bygga ut stamnätet. Frågan är om det är ett effektivt tillvägagångssätt och hur mycket av pengarna som till slut går till administration eller andra utgiftsposter.

²⁷ Öppet brev från Lars Lagerkvist, Vd E.ON Försäljning (besökt 2011-12-07), <http://www.eon.se/templates/Eon2TextPage.aspx?id=73619&epslanguage=SV>

5 Kortslutning i politiken – vem har ansvaret?

Indelningen av elområden är till viss del även problematisk ur ett demokratiperspektiv. I Sverige, liksom i många andra länder, är samhällskritisk infrastruktur så som elnätet en gemensam angelägenhet som staten och den offentliga sektorn ansvarar för. Indelningen av elområden motiveras med behovet av att hantera flaskhalsar och överföringsbegränsningar i elnätet, vilka i sin tur beror på att elnätets kapacitet är undermålig och dess utbyggnad eftersatt.

Svenska Kraftnäts verksamhet är nationell, men med indelningen av elområden ges elkonsumenterna intrycket att flaskhalsarna i Sydsverige är ett regionalt sydsvenskt problem. Så är förstås inte fallet. Svenska Kraftnät och den svenska regeringen ansvarar för hela det svenska stamnätet, både det som byggs och det som inte byggs.

Elnätet är heller inte ett nordiskt eller europeiskt ansvar. Det är svenska medborgare och företag som genom att vara medlemmar i samma skattesystem och stat tillsammans betalar för svensk samhällskritisk infrastruktur, till exempel elnätet. De konkurrensförutsättningar som företagen får utifrån tillgången till infrastrukturen måste därför utvärderas utifrån det nationella perspektivet. Med indelningen av olika elområden drabbas sydsvenska företag av en stark snedvridning av konkurrensförutsättningarna i takt med att deras elräkningar växer så de knakar.

Att sydsvenska företag efter indelningen betalar samma elpriser som danska företag och därmed inte drabbas av snedvridna konkurrensförutsättningar är en oriktig jämförelse. Danska och svenska företag tillhör olika stater, betalar olika skatter och avgifter och har olika konkurrensförutsättningar från början. Svenska företag kan påverka de danska elpriserna och dansk energipolitik lika lite som danska företag kan påverka svenska elpriser och svensk energipolitik. Vad elområdena i praktiken gör är att dra gränsen för det svenska elnätet norr om elområde 4. Sydsverige blir då beroende av danska elpriser utan att sydsvenska elkonsumenter får något som helst inflytande över den politik och de beslut som formar dessa priser.

Om överföringsbegränsningarna i elnätet skulle åtgärdas med hjälp av mothandel istället för elområden skulle nättarifferna för samtliga elkonsumenter med stor sannolikhet öka. På så vis skulle effekterna av den politik som förs bli tydliga för både väljare och beslutsfattare. Väljare skulle bättre kunna se effekterna av den politik som förs samt signalera vilken energipolitik de vill ha. När å andra sidan så gott som alla konsekvenser hänskjuts till elområde 4 får sydsvenska medborgare och företag betala hela notan. Effekten på varje elräkning blir större medan möjligheten att protestera eller göra sin röst hörd för att förändra politiken blir mindre för de som berörs. Elområdesindelningen riskerar därmed att bidra till att de växande problemen med ett allt mer eftersatt elnät än en gång skjuts på framtiden när ansvariga beslutsfattare inte demokratiskt kan hållas ansvariga för sin politik.

6 Vägen framåt

Införandet av elprisområden är ett svenskt beslut som fattas av den svenska regeringen och av myndigheten Svenska Kraftnät, och inget annat. Beslutet föranleddes av en utredning från EU-kommissionen som visade att Svenska Kraftnät inte uppfyllde EU:s konkurrensregler för handel med el över landsgränsen. EU-kommissionen har dock aldrig krävt att Sverige delar upp sin arbetsmarknad i fyra elområden. Svenska Kraftnät föregick EU-kommissionens utredning och föreslog för kommissionen att man skulle lösa det uppkomna problemet genom att dela in Sverige i två eller flera elprisområden. EU-kommissionens utredning bekräftar att Svenska Kraftnäts förslag är en möjlig lösning för att förhindra framtida avsteg från konkurrensreglerna, men fastslår på intet sätt att det skulle vara den enda lösningen eller att gränsdragningen ska se ut på ett särskilt vis. I sitt förslag till EU-kommissionen understryker Svenska Kraftnät även att indelningen i elprisområden ska vara så flexibel att den kan anpassas till såväl förutsedda som oförutsedda förändringar.

Nu är indelningen gjord och det råder ingen brist varken på förutsedda eller oförutsedda förändringar att förhålla sig till. Men hur går vi vidare? Handelskammaren föreslår följande åtgärder för att reda ut elhärvan:

- Revidera elområdesindelningen. Ta bort gränsdragningen i snitt 4 och slå samman elområde 3 och elområde 4.
- Hantera flaskhalsar och överföringsbegränsningar med en kombination av mothandel och utbyggnad av stamnätet. I takt med att flaskhalsarna byggs bort minskar behovet av mothandel.
- Mothandelskostnaderna genererar prissignaler som kan användas för att sammanställa en prioriteringsordning för utbyggnad av det svenska stamnätet. De dyraste flaskhalsarna måste byggas bort först. Att döma av Svenska Kraftnäts kommentarer borde ett påskyndat färdigställande av SydVästlänken få mycket hög prioritet.
- Mothandeln finansieras genom nättariffen vilket innebär att alla elkonsumenter i Sverige delar på kostnaden. Det återspeglar att den svenska regeringens politik och Svenska Kraftnäts agerande påverkar alla medborgare och företag i lika utsträckning. Elnätet och dess flaskhalsar är ingen marknad. Det blir också tydligt för alla väljare vilken politik som förs och för beslutsfattarna vad de har att stå till svars för inför sina väljare.
- Den svenska regeringen bör tillsätta en utredning av priser och kostnader i den svenska energipolitiken. En sådan utredning måste omfatta alla skatter, kostnader och priser mellan energiproduktion och elförbrukning inklusive export och import av elektricitet. Målet måste vara att få en modern och sammanhållen energipolitik.

Sydsvenska Industri- och Handelskammarens rapportserie

Rapporterna finns att hämta i PDF-format på www.handelskammaren.com
De kan också beställas på tel 040-690 24 00.

Nr 1 2011	Ett närmare sydöstra Skåne
Nr 1 2010	Diversity management – affärsnytta med mångfald
Nr 2 2010	Ur askan i...? Flygstoppets påverkan på företagen
Nr 3 2010	Näringslivets Öresundsindex
Nr 4 2010	Fossiloberoende fordonssektor 2030 – så kan biogasen hjälpa till
Nr 5 2011	Tillväxt på spåren med Sydtrafiken
Nr 1 2009	Studieavgifter – en framtidsfråga som kommer allt närmare
Nr 2 2009	Leverantörsrelationer – så funkar de
Nr 3 2009	Ett elnät i väntan – Hur en effektivare tillståndsprocess kan spara ekonomi och miljö
Nr 4 2009	Fjärrvärme idag och i framtiden – från ett lokalt till ett regionalt perspektiv för att gynna miljön och plånboken
Nr 5 2009	Är Sverige attraktivt? Utländsk kvalificerad arbetskrafts syn på Sverige som land att arbeta och bo i.
Nr 6 2009	Högskolerankingen 2009
Nr 7 2009	Sätt lärarna i första klass – En rapport om skolan, löner och resultat
Nr 1 2008	Vem bestämmer över skolan? En studie om roller, ansvar och makt
Nr 2 2008	Näringslivets Öresundsindex 2008
Nr 3 2008	Regionförstoring för tillväxt och jobb
Nr 4 2008	Omvärldsanalys 2008
Nr 5 2008	Högskolerankingen 2008

Handelskammarens rapport nr 2.2011

Flaskhalsar och undanflykter

– Hur det kom sig att Sydsvenska företagare och familjer betalar bristerna i det svenska elnätet

Svenska Kraftnät har tidigare, tillsammans med en rad andra aktörer, starkt avrått från att dela in Sverige i fyra prisområden. Trots det har vi fyra prisområden sedan 1 november 2011. Ett beslut som kommer att ge dramatiskt höjda elkostnader för sydsvenska familjer och företag. Ett påslag på bara 1 öre ger ökade kostnader på långt över en miljon kronor för många av Sydsveriges företag. En familj i villa kan få betala upp till 5000 kr mer per år på grund av elprisområdena.

Indelningen av elprisområden har präglats av en diskussion om effektivisering, integrering av elmarknader, rättvisa och marknadssignaler. Men vilka signaler handlar det om, vem är mottagare och vad blir effekten?

Frågan är inte om målen helgar medlen, utan om medlen ens främjar målen.

Denna rapport ger en överblick av processen fram till beslutet och kanske framförallt dess följder. Hur gick det till när Sydsverige fick ta notan för statens misslyckanden?

Handelskammaren är en privat organisation som arbetar i sydsvenska företags intresse. Vi påverkar företagets villkor genom bland annat utveckling av infrastruktur och utbildningssystem. Vi stöder affärer genom service inom internationell handel och olika utbildningar. Vi sammanför företag i olika nätverk och på våra många möten. Handelskammaren har drygt 2800 medlemsföretag och finns i Skåne, Blekinge, Kalmar, Kronobergs och södra Halland län.

Handelskammarens avdelning för analys arbetar med frågor som rör Sydsveriges affärsklimat och långsiktiga utveckling. En del av det material som produceras på avdelningen publiceras i Handelskammarens rapportserie. Syftet är att göra analyser och fakta tillgängliga för en bredare publik.

Fler rapporter finns på www.handelskammaren.com under Press – Rapporter & Analyser

